

*Vagn Mørch Sørensen, Børge Jensen
og Bo Andersen Ejdesgaard*

SAYLE
*Saving Young Lives Everywhere
-et screeningsredskab*

*Faktaserien nr. 27 2010
Center for Selvmordsforskning*

Faktaserien

Nr. 27

© Forfatteren og Center for Selvmordsforskning
Odense, 2010

Det er tilladt at citere, kopiere m.v. fra dette hæfte
med tydelig kildehenvisning

Udgivet af
Center for Selvmordsforskning
Søndergade 17
5000 Odense C
Tel: (+45) 66 13 88 11
Fax: (+45) 65 90 81 74
E-mail: info@cfsmail.dk
Hjemmeside: www.selvmordsforskning.dk

1. udgave, 1. oplag, Maj 2010

ISBN: 87-90291-77-8

EAN: 978-87-90291-77-8

Indhold

Forord	5
1. Baggrund	7
2. Undersøgelsesmetode	10
3. Indhold i SAYLE-undersøgelse	11
4. Spørgeskema	15
5. SAYLE-screening	16
6. Fremlæggelse af undersøgelsesresultater	17
7. Forskning på Center for Selvmordsforskning	18
8. Tilbud om udviklingsforløb i livsmestring - Travellers™	19
Anvendte forskere	21

Forord

Center for Selvmordsforskning har over en årrække forsket i metoder til at identificere sårbare unge. Gennem de sidste fem år har Centret ved hjælp af spørgeskemaundersøgelser og interview udviklet SAYLE, et screeningsredskab.

Dette Faktahæfte henvender sig til alle, som vil vide noget uddybende om SAYLE: den unge, som har svaret på SAYLE-spørgeskemaet, forældre, lærere og andre fagpersoner, der med fokus på unges trivsel søger konkret viden om metoden.

Med udgivelsen af dette Faktahæfte ønsker Center for Selvmordsforskning at pege på en brugbar og økonomisk realistisk metode til at danne sig et billede af unges trivsel. Det være sig i mindre grupper og i større sammenhænge f.eks. en skoleårgang, en gruppe unge på overgangen til andet uddannelsesforløb eller en gruppe unge i kommune, hvor gruppen af unge er defineret via deres alder.

Maj 2010

Vagn Mørch Sørensen
Børge Jensen
Bo Andersen Ejdesgaard

1. Baggrund

Trivsel

"I dansk forskning er trivsel blevet beskrevet af socialpsykologen Eggert Petersen i hans belysning af personers samspil i sociale miljøer (...) faktorer som personens oplevelse af sine forventninger og vurdering af mulighederne for at få disse forventninger indfriet i forhold til det omgivende miljø og omsat i konkret handling (...) Trivsel er i de senere år blevet et vigtigt redskab i vurdering af de livsvilkår og den livskvalitet, der udvikles i omsorg for sårbare grupper (...)".

(www.denstoredanske.dk)

Personer, som ikke trives i deres livssituation, kan være i fare for at vælge selvskade, selvmordsforsøg og selvmord som en udvej.

Selvmondsadfærd blandt de 15-19-årige unge har inden for de seneste år været et stigende problem i såvel Danmark som i de øvrige europæiske lande.

I Danmark anslås antallet af selvmordsforsøg i aldersgruppen 15-19 år forsigtigt til at ligge i størrelsesordenen 10.000 forsøg pr. år, heraf bliver ca. 10 % af de selvmordsudøvende behandlet på et hospital og dermed registreret (ca. 1.000). Det samlede antal selvmordsforsøg blandt unge, der resulterer i en hospitalskontakt, anslås til ca. 3.000 om året. (Bo Andersen Ejdesgaard et al. 2009)

WHO/EURO studier har siden 1989 vist, at 10 % af de unge, der har gennemført et selvmordsforsøg, gentager forsøget inden for det følgende år (Hultén et al, 2002). Hovedparten af de unge,

som begår selvmord, har forud haft psykosociale problemer, som ikke er blevet opdaget eller behandlet (Wassermann, 2001).

Vi ved, at sårbare unge har en forøget risiko for at reagere med tanker om selvskade og selvskadende handlinger, når de ikke tror, at de kan løse egne problemer. En uhensigtsmæssig problemløsningsstrategi, som ikke hjælper på problemerne, men kun gør ondt værre.

Danske undersøgelser af unge i folkeskolen (Zöllner, 2009) viser, at langt de fleste unge, som skader sig selv, ikke forud har talt med nogen om deres problemer, og kun meget få har fået hjælp efter deres selvskadende handling. De har vanskeligheder ved at mestre problemer, livsomstændigheder og livshændelser, og kan i stedet handle selvskadende ud fra en følelse af magtesløshed.

Sårbarhed

Sårbarhed er ikke en veldefineret tilstand, men kan beskrives som en oplevelse af ubalance. Reaktionen på en sådan tilstand vil altid være af individuel karakter. Sårbarhed kan derfor også ses som en tilstand af forøget modtagelighed. Dette kan være modtagelighed overfor påvirkninger af helhedsopfattelsen af livet, eller det kan ses som reaktioner på turbulente begivenheder i livet. Mistrivsel kan være en konsekvens af at være sårbar i kortere eller længere tid.

Sårbare unge defineres i denne sammenhæng som:

Unge, der inden for det sidste års tid har haft alvorlige, personlige, følelsesmæssige eller psykiske problemer, hvor de følte, de havde brug for professionel hjælp (Zöllner 2009).

De sårbare kan være unge, som gennem deres barndom har været udsat for omsorgssvigt, tab af forældre, vold og druk samt andre voldsomme kriser, de ikke føler, de kan mestre.

Andre kan være udsat for belastninger og krav, de ikke kan honorere, hvilket i sidste ende kan føre til selvmordstanker og selvmordsforsøg.

I denne sammenhæng er det vigtigt at bemærke, at det er den unges egen vurdering, der er udgangspunkt for kategoriseringen af den unge som sårbar.
alm. tekst her]

2. Undersøgelsesmetode

En SAYLE-undersøgelse består af en screening med elektronisk spørgeskema og en efterfølgende bearbejdning af screeningsresultatet. Screeningsresultatet forelægges herefter for den, der har bestilt screeningen.

Spørgeskemaundersøgelsen indhenter viden om personlige forhold, livsstil, værdier og risikofaktorer, belastende og beskyttende forhold, samt om mestringsstrategier i den screenede gruppe unge.

Viden om disse faktorer kan siden danne grundlag for forskningsbaseret forebyggelse og sundhedsfremmende undervisning.

En institution eller forvaltningsenhed kan rekvirere Center for Selvmordsforskning til at gennemføre screening af en gruppe af unge.

3. Indhold i SAYLE-undersøgelse

Undersøgelsens temaer

En SAYLE-undersøgelse afdækker temaer i den enkelte unges livssituation, baseret på den unges egen opfattelse af forholdene. SAYLE-undersøgelsen arbejder med at afdække følgende temaer:

- **Personlige forhold:** herunder køn, primært og sekundært netværk, skolegang, etnisk baggrund, trivselsvurdering, alvorlige livsbegivenheder og behov for professionel hjælp.
- **Livsstil:** forhold til rusmidler og indtagelse af mad.
- **Værdier:** moral i forhold til selvskade og prioritering af generelle livsværdier.
- **Risikoadfærd:** tanker om selvskade, afdækning af mulig smitteeffekt, selvskadehensigt og selvskadehandling. Kontakt til sundhedsvæsenet/netværket ved personlig krise.

Hver især og i kombination kan vanskeligheder i ovenstående temaer bringe en person i en sårbar position i livet, og hermed skabe grundlag for mistro for personen.

Personlige forhold

Køn. Det er af betydning at fokusere på den unges køn, da der er forskel på piger og drenges identitetsudvikling og -prioritering. I forhold til den unges sårbarhed er de to køns håndtering af følelser og tilknytning til netværk forskellige. Seiffge-Krenke (1993) har påvist, at der er en afgørende forskel på pigers og drenges adfærd. I takt med alderen søger piger i langt større udstrækning end drenge råd, hjælp og sympati hos andre uanset

problemets karakter. Piger debatterer hyppigere deres problemer med andre, og søger åbent at udrede vanskeligheder ved at tale med andre om det. Unge mænd er mindre sociale og mindre åbne, men har til gengæld en langt større tro på, at situationen løser sig af sig selv (Zøllner, 2009).

Primært og sekundært netværk. Det primære netværk er den nærmeste familie; forældre, søskende, fortrolige samt venskabskredsen. Det sekundære netværk er lærer, sagsbehandler, psykolog, præst, Den kommunale Sundhedstjeneste og tilsvarende faggrupper, som den unge har en relation til. Det har betydning i forhold til potentiel sårbarhed, om den unge bor hos begge biologiske forældre, eller om bopælen er delt i flere enheder. Dette kan være med en enlig forælder eller indtil flere andre stedforældre.

Etnisk baggrund. Siden 2005 har etniske minoriteter af Danmarks Statistik været defineret som indvandrere og efterkommere fra ikke-vestlige lande. Ved at afdække den etniske baggrund er det muligt at skelne eventuelle forskelle i kulturelle livsopfattelser. Nogle danske undersøgelser påviser, at unge med vestlig baggrund i større udstrækning end unge med ikke-vestlig baggrund skader sig selv, eller tager deres eget liv (Zøllner 2008; Stephensen og Zøllner, 2008).

Egenvurdering af trivsel og sårbarhed. I SAYLE-undersøgelsen er det vigtigt, at beskrivelsen af trivsel baseres på den unges egne vurderinger. Unge, der efter egen vurdering ikke har haft det godt med sig selv i et halvt år eller mere, betegnes som sårbare (Zøllner 2009).

Ligeledes gælder det vurderingen af indflydelsen fra væsentlige livsbegivenheder. En række spørgsmål afdækker den længerevarende betydning af meget negative livsbegivenheder.

Livsstil

Rusmidler. Der er en sammenhæng mellem den unges overdrevne brug af rusmidler og en eventuel sårbarhed. Det er dog vigtigt at fastslå, at selve rygningen, indtagelse af alkohol eller brugen af stoffer, ikke nødvendigvis er hverken den eneste eller den direkte årsag til, at unge får alvorlige tanker om at skade sig selv. Misbrug kan afstedkomme en lang række psykosociale problemer, som kan have afgørende indflydelse på, at den unge mistrives, bliver sårbar eller forsøger at skade sig.

Spiseforstyrrelser. Disse er svære at afdække, da der er en høj grad af selvfornægtelse forbundet med at lide af en spiseforstyrrelse. I SAYLE kombineres opmærksomheden på to faktorer: En høj score (>30) i WEI (egenvurdering af følelser og selvværd) og to tilkendegivelser af vanskeligheder i forbindelse med spisning, som indikatorer på spiseforstyrrelse.

Værdier

Moral og tro. Der er uklarhed om, hvorvidt religion er en beskyttende faktor i ungdomsalderen. Beskyttelsen kan i så tilfælde bestå i, at den unge indgår i en gruppe eller deltager i kirkelige handlinger sammen med andre (McCullough et al., 2000). Unge kan angive, at deres religiøse værdier afholder dem fra at overveje selvskade/selv mord.

Værdier. I spørgeskemaet er opstillet ti værdier i listeform. Den unge skal prioritere listen. Ud fra et større antal besvarelser er det således muligt at se fortrukne værdier og forandrings tendenser hos de unge.

Risikoadfærd

Overvejet selvskade. Hvis den unge inden for det sidste år har overvejet at skade sig selv én eller flere gange, er dette en indikator på sårbarhed. Når perioden afgrænses til at gælde det

sidste år, er det udtryk for, at overvejelser alene af ældre dato må anses for overstået, imødekommet eller forældede.

Smitteeffekt. Undersøgelsen spørger flere steder ind til overvejelser i blandt den unges nærmeste netværk i forhold til selvskade og eventuelle selvskadende handlinger. Det har hidtil ikke været muligt at pege på signifikante tendenser til smitteeffekt af unges selvskadende overvejelser og handlinger.

Forsøgt selvskade. Hvis den unge har forsøgt at skade sig selv én eller flere gange, kan det tyde på sårbarhed, da vi ved, at sårbarhed kan føre til selvskade. Derfor ses der på hele det hidtidige liv hos den unge, da en selvskadende handling udføres i en alvorlig tilstand af sårbarhed, hvilket gør at en gentagelse er sandsynlig.

4. SAYLE-spørgeskema

SAYLE-spørgeskemaet er elektronisk, og det består af 70 spørgsmål baseret på de ovenfor beskrevne temaer. Den, der bestiller undersøgelsen, kan få udleveret en papir-udgave af spørgeskemaet til orientering.

Besvarelse af undersøgelsen forudsætter adgang til Internettet, da adgangen til spørgeskemaet sker via et login på hjemmesiden: www.datafabrikken.dk.

Besvarelsen er anonym indtil spørgsmål 68.

Hvis den unge ønsker at få tilbudt et efterfølgende udviklingsforløb i livsmestring, kan hun/han i spørgsmålene 69, 70 mærke besvarelsen med navn og klasse. Center for Selvmordsforskning kan herved formidle tilbuddet om et udviklingsforløb. Synliggørelsen af den unge har alene til formål at muliggøre formidling af tilbuddet. Selve besvarelsen af spørgeskemaet forbliver anonymiseret.

5. SAYLE-screening

Screening af f.eks. en skoleklasse tager én lektion: Klassen orienteres om formål, indhold og praktisk gennemførelse (10 min.), hvorefter eleverne individuelt ved hver sin PC besvarer SAYLE-spørgeskemaet (ca. 25 - 30 min.).

Hver elev får udleveret et login og en henvisning til den hjemmeside, hvor login giver adgang til SAYLE-spørgeskemaet.

Elevernes spørgeskemabesvarelse kan gennemføres under ledelse af en af institutionens fagpersoner, og den videre bearbejdning af screeningsresultatet foregår på Forskningscentret i Odense.

Ansvar og rettigheder til undersøgelsesresultater

Center for Selvmordsforskning (CFS) har uindskrænkede rettigheder over screeningen og må benytte resultatet i anden forskning, uden dog at bryde anonymiseringen af den enkelte unge.

Offentliggørelse af de dele af undersøgelsen, der kan identificere undersøgelsens målgruppe, kan kun ske med godkendelse fra den institution, der har bestilt undersøgelsen. Det er f.eks. op til den enkelte skole at træffe beslutning om, hvorvidt de vil offentliggøre undersøgelsesresultater, som kan knyttes til enkelte klasser.

6. Fremlæggelse af undersøgelsesresultater

Efter gennemført screening og bearbejdning af screeningsmaterialet udleveres en overskuelig præsentation af undersøgelsesresultatet fra CFS til institutionen. Undersøgelsen fremlægges med fokus på de undersøgte temaer, og de unges forhold til otte sårbarhedskriterier, som kan danne grundlag for tilbud om udviklingsforløb i livsmestring - Travellers™. Herudover orienteres der også om, hvis der fremtræder andre signifikante tendenser i undersøgelsesmaterialet.

Undersøgelsesresultatet er fortsat anonymt i forhold til den enkelte unge, det er alene muligt at aflæse tendenser i den enkelte gruppe.

Der er gode erfaringer med, at undersøgelsesresultatet fremlægges af en medarbejder fra CFS, og ofte afstedkommer fremlæggelsen en væsentlig debat om tendenser i ungdomskulturen samt hjælpemuligheder ved mødet med sårbare unge.

7. Forskning på Center for Selvmordsforskning

Center for Selvmordsforskning har eksisteret siden 1989. I 1999 blev centret etableret som en selvejende institution under Socialministeriet, hvor centret også i dag hører hjemme. Formålet med centrets arbejde er:

- at drive epidemiologisk og årsagsorienteret forskning vedrørende selvmordsadfærd
- at samle, koordinere og formidle viden om selvmordsadfærd med henblik på at anvende denne viden i forebyggelsen af selvmordsadfærd
- at foreslå indsatsområder i det forebyggende arbejde
- at deltage i international forskning
- at evaluere virkningen af indsatser for at imødegå selvmord

CFS har over 14.000 besvarelser på, hvordan unge trives, baseret på CASE og SAYLE-screeninger i folkeskolen, blandt danske og andre etniske skoleelever, samt screeninger på gymnasiale uddannelser i Syddanmark og Midtjylland.

Screeningsresultater, indhentet over tid, indgår i Centerets forskningsdatabase, der er basis for centrets løbende forskning og registrering. Centret udgiver Forskningsrapporter, bøger, Faktahæfter, Nyhedsbreve og har endvidere en dagligt opdateret hjemmeside: www.selvmordsforskning.dk.

8. Tilbud om udviklingsforløb i livsmestring – Travellers™

Unge, der ligger inden for sårbarhedsdefinitionen, og som har mærket deres besvarelse med navn og klasse, kan få tilbudt et udviklingsforløb i livsmestring kaldet Travellers™.

Travellers er et struktureret udviklingsforløb, der arrangeres som et kursus med otte lektioner fordelt på et otte ugers forløb. Hver lektion varer 60 - 90 min. Kurset foregår på den unges undervisningsinstitution.

Forudsætninger, for at der bliver etableret et Travellers forløb, er:

- at der er 5 eller flere navngivne unge på institutionen, der er fundet gennem SAYLE, som kan danne hold til et kursusforløb (hold af 5 - 10 unge)
- at unge under 18 år har forældrenes/skolens tilladelse til deltagelse i kurset
- at institutionen stiller lokaler til rådighed for kursusforløbet
- at kursusforløbet foregår i den almindelige undervisningstid, og
- at kursusedtagerne ikke får fravær fra den sædvanlige undervisning, mens de er på kurset.

Travellers™ er forskningsbaseret sundhedsfremmende udviklingsforløb, og undervisningen gennemføres af autoriserede undervisere. Undervisningen er stramt struktureret af hensyn til den kontinuerlige forskning. Efter otte lektioner

besvarer de unge et kort spørgeskema. Der evalueres yderligere efter henholdsvis 3 og 9 måneder fra kursets afslutning.

Deltagerne i kursusforløbet er selvfølgelig sikret anonymitet i forhold til, hvad den enkelte bidrager med i forløbet, samt i den efterfølgende evaluering.

Se Faktahæfte nr. 26 Travellers, 2010

Anvendte forskere

Ejdesgaard, Bo Andersen, uddannet cand.mag. i historie og statskundskab fra Syddansk Universitet i Odense. Han er ansat på Center for Selvmordsforskning i Odense, med arbejdsområder som statistik, registrering af selvmord og selvmordsforsøg samt vidensformidlingen fra Centret.

Hultén, Agnes, Børne- og ungdomspsykiater på Karolinska Institut. Centrum for Selvmordsforskning og Forebyggelse af dårlig psykisk helbred. Agnes Hultén er specialist i børne- og ungdomspsykiatri med fokus på selvmordsadfærd.

McCullough, Michel E., professor med hovedbeskæftigelse på Institut for Psykologi på Miami Universitet og sidebeskæftigelse inden for afdelingen for Religiøse Studier på samme universitet. McCullough's aktuelle forskningsområder har fokus på udvalgte områder af livet som: "Tilgivelse og hævn". Til denne forskning bruger han planlægningsredskaber af evolutionær biologi til at kaste lys over udviklingen og driften af menneskelige moralske følelser såsom tilgivelse og hævn. Dette med henblik på at undersøge, hvordan man kan forbedre kvaliteten af menneskers liv og menneskelig interaktion i dag. McCullough forsker også i flere aspekter af religion, herunder arbejdet med, hvordan menneskers "religiøse tilbøjeligheder" udviklet sig, og hvorledes disse tilbøjeligheder videreudvikles i løbet af livet, samt deres links til sundhed, trivsel og social adfærd.

Seiffge-Krenke, Inge, professor i psykologi og leder af afdelingen for Udviklingspsykologi ved Institut for Psykologi på universitetet i Mainz, Tyskland. Hun har tidligere arbejdet med Medicinsk Psykologi, men har siden 1997 undervist og forsket i udviklingspsykologi. Hendes forskningsområder drejer sig om unge og deres forskellige faser i livet. Det handler bl.a. om hverdagsspecifikke stressorer og de unges evne til at overvinde og mestre disse stressfaktorer. Herudover har Seiffge-Krenke også haft forskningsfokus på partnerskab i forældre/barn relationen, når barnet/børnene flytter hjemmefra.

Wasserman, Danuta, professor i psykiatri og suidologi og chef for "National forebyggelse af selvmord og psykisk dårligt helbred" på Karolinska Institut. Hun er en international kendt og respekteret forsker for sit arbejde med at forebygge psykisk dårligt helbred - og i særdeleshed de tragiske følger heraf i form af selvmord. Hun har samarbejdet med lokalsamfundenes institutioner som: skoler, arbejdspladser og sundhedsvæsen og har derudover opbygget et internationalt netværk omkring forskning i forebyggelse af selvmord.

Zöllner, Lilian, Cand.pæd. kristendomskundskab/religion, Ph.d. og centerleder på Center for Selvmordsforskning i Odense. Det primære forskningsområde er unges sårbarhed, selvskade og selvmordsadfærd. Det sekundære forskningsområde er etniske unges selvskade og selvmordsadfærd samt deres mestringsstrategier. Endvidere forskes der i holdninger og etiske principper i forhold til selvmordsadfærd samt beskyttende faktorer for selvmordstanker og -adfærd.

De seneste faktahæfter i serien:

20. *Selv mord. Lovgivning, etik og moral* (2006)

Lilian Zøllner

21. *Centrale begreber inden for selvskadende adfærd* (2006)

Lilian Zøllner

22. *Selv mordsadfærd blandt indvandrere, efterkommere og asylansøgere* (2006)

Susanne Mouazzene

23. *Efterladte efter selv mord* (2008)

Michael Olesen Bjergsø

24. *Eutanasi* (2008)

Susanne Mouazzene

25. *Unge og selvskadende adfærd* (2010)

Bo A. Ejdesgaard, Iben K. Stephensen, Børge F. Jensen og Lilian Zøllner

26. *Travellers* (2010)

Vagn Mørch Sørensen

27. *SAYLE Saving Young Lives Everywhere – et screeningsredskab* (2010)

Vagn Mørch Sørensen, Børge Jensen og Bo Andersen Ejdesgaard

Hele rækken af faktahæfter findes på centrets hjemmeside www.selv mordsforskning.dk under Litteratur → Publikationer → Faktahæfter.

Faktaserien

præsenterer studerende, kursister og andre med interesse for selvmordsforebyggelse for

- fakta om selvmord (antal og udvikling)*
- fakta om selvmordsforsøg (antal og udvikling)*
- korte forskningsbidrag*
- studiemateriale*

*Det er tilladt at citere fra **Faktaserien** med tydelig kildehenvisning*

***Faktaserien** kan rekvireres ved henvendelse til centret. Pris kr. 25,00*

***Center for Selvmordsforskning** er oprettet 1989 og har siden 1999 været en selvejende institution under Indenrigs- og Socialministeriet*

***Center for Selvmordsforskning** varetager*

- forskning i selvmord og selvmordsforsøg*
- registrering af selvmordsforsøg*
- registrering af selvmord*
- vidensformidling*
- uddannelse*